

mladá duša moja, / stíska srdce tajný cit. Duši muža dáva Sládkovič mohutnejšiu podobu: *Bližite sa zas, obrazy dávne, / do mládenských hájov duši!* (Marína, s. 116). Tu je metafora obrazom duše širokej a obrazom hĺbok a tajných zákutí duše. Ak sa v prvom príklade vehikulum *vädne* dá nahradiť približne zodpovedajúcim priamym pomenovaním *chradne*, v druhom príklade sa dá vehikulum nahradiť len opisom alebo ďalšou metaforou.

Ľudská, zvieracia alebo rastlinná podoba duše sama osebe nemusí súvisieť s jej charakterom. Charakter človeka sa prostredníctvom podoby duše najčastejšie vyjadruje metaforickým použitím člena ustálenej antonymickej dvojice čierny – biely, studený – teplý, tvrdý – mäkký a tiež „materiálom“, z ktorého je duša. Pri metaforickom použití antonym sa vychádza z konvenčnej materializovanej predstavy o duši, ktorá jej pripisuje vlastnosti ako mäkkosť (mäkký ako duša), teplo (oživuje chladné ľudské telo, sú vislosť s dychom, ktorý je teplý) a beloba (farba, ktorá je symbolom čistého duchovného bytia). Spomínané tri vlastnosti by sa teda vo funkcii atribútov duše pohybovali na hranici medzi reálnym a metaforickým významom. Význam ich antonym je však už jednoznačne metaforický: *čiernu mu duša na tvár sa vykradla* (Ctibor), *Milica* v rovnomennej básni hovorí o tureckom háreme takto: *Duše tie tvrdé, čo pri mne leznú, / ako nilske krokodily*. V oboch prípadoch sa popri metaforickom prívlastku duše na výstavbe celého metaforického obrazu podieľa aj personifikácia (v druhom prípade presnejšie animalizácia duše), pričom sa personifikuje prostredníctvom činnostných slovies tak, aby predikáty duše korešpondovali s jej atribútmi. Z ukážok vidieť, že spomínaným spôsobom sa vyjadruje predovšetkým negatívny charakter duši. Rovnako je to aj pri „materiálovej“ charakteristike duše. Tu sa využíva materiál netrácny, rýchlo podliehajúci skaze alebo ľahko zničiteľný: *slza je dieťa zúfania, / almužna slabých, voskových duší* (Znovuzrodenec). *Vidíte, čo je duša slamená, / duša studená, skuhravá!* (Detvan, s. 106). Druhý príklad je kombináciou oboch spomínaných spôsobov vyjadrenia negatívneho charakteru duše.

Duša je pre Sládkoviča predovšetkým čosi vznešené, preto ju často metaforizuje tak, aby sa v metafore objavil oheň a výška ako výraz duševného zápalu a vzletu. Vílam v 229. strofe *Maríny z očí strieľa... duša ohnivá* a oheň je potrebný aj v ľudskej duši: *nech dušou celou blesk sa rozkladá, / ako Moskvy svätej požiar!* (Marína, s. 290). Málokedy je oheň metaforou negatívneho javu, ale môže byť aj ohňom pekelným, napr. v básni *Pieseň: a kajúcou dušou horí / peklo hriecha a škody*.

Výška v súvislosti s dušou navodzuje pocit voľnosti, odpútanosti od zeme, nadhľadu a spätosť duše s nebom. V 68. strofe *Maríny* môžeme čítať tieto verše: *Podaj mi ruku, veľkocitá, / k ideálnym duši horám, / kde sláva v zlatých bleskoch svitá / slobodných srdci priestorám!* V 286. strofe dostáva duša, podobne ako oko, až kozmickú rozpínanosť, keď sa tu hovorí o *horliacej duše vysokom nebi*. Duša však dostáva aj podobu ohraničeného priestoru,

a vtedy je dôležitý fakt jeho plnosti alebo prázdnoty V 92. strofe *Maríny* sa hovorí o jej nápadníkovi: *v duši jeho / prázdnota sa pustá ozýva*.

Veľmi dôležitý je pohyb duše. Ak u J. Kráľa V. Kochol konštatuje, že voľný pohyb duše je väčšinou signálom negatívnym, u Sládkoviča to tak nie je. V jeho poézii je pohyb duše metaforou voľnosti a vzletu: *ich duše voľné lietali / velebno v nadšeniach svätých* (Marína, s. 245); *hra bleskov, hra našich duši* (Marína, s. 75); *vetrik ľúbosti duše previeva* (Marína, s. 262). Ako vidieť z ukážok, ide nielen o pohyb duše, ale aj o pohyb v duši. V oboch prípadoch je pohyb vyjadrením určitej duševnej aktivity, duševného diania, čo je zdrojom duševnej slasti.

Oko je pre Sládkoviča bodom, kde sa platónsky stretá pozemské a nebeské, duchovné a telesné. Metafora často oko spája na jednej strane s krištálom, nerastom ukrytým v zemi, na druhej strane s nebeským telesom. Obe tieto vehikulá majú rovnakú bázu – svetlo, jas a čistotu. Lyrický subjekt sa v *Maríne* teší z jej *očí krištálov* (s. 63), v *Detvanovi* (s. 112) tiež nájdeme *oči dvoje krištálov*, ktoré patria Martinovi; v *Maríne* sú oči považované za *duše slnca* (s. 151), hovorí sa tu o *hviezdnych očiach* (s. 24). Nebeské telesá zas dostávajú metaforickú podobu ako: *ohnivé oko neba* (Roky a veky), *zrak sa zaľúbil do stookej noci* (Sôvety). Ako vidieť z uvedených príkladov, oko má súvis so slnkom a hviezdami (personifikovaný zrak sa zaľúbi do personifikovanej noci) a na druhej strane súvisí s dušou (je jej slnkom). Oko je hmotným pendantom duše; tu sa duša viditeľne prejavuje vo všetkých svojich pohnutiach. Napriek tomu je telesný zrak len slabým odrazom zraku duševného. Schopnosť videnia má totiž aj duša, dokonca aj jednotlivé duševné prejavy: *Pred duše mojej vrelej očima* (Morava); *pred očima jeho duši* (Detvan, s. 147); *pred oči nespaciach citov* (Marína, s. 35); *nadšenosť moja videla* (Marína, s. 47). Jediné duševný zrak dokáže preniknúť k podstate sveta: *Slzu ostatnú bárs vycedíte, / slepé ste vy, moje zraky! /.../ v svetlá tie svetiel, v bleskov zákony, / a nad prírody mŕtvej opony / vzlietlo duše mojej oko!* (Marína, s. 9). Príroda je metaforizovaná ako opona, ktorá skrýva podstatu sveta, táto podstata dostáva podobu svetla, ktoré je poznateľné okom duše. Oko duše je ešte metaforizované svojou schopnosťou letu, táto metaforizácia je motivovaná tým, že let je často pripisovaný duši, a tiež tým, že ide o poznanie najvyššie a fenomén výšky vnáša do metafory práve let.

Vidina sa považuje za čosi vznešené a vysoké, v 8. strofe *Maríny* duch *lieta svätým poľom vidin*, v *Sôvetoch* obletuje Dušanov palác *kádel' nebordých vidin*. *Vidina* je teda metaforizovaná podobne ako duša. Videnie – poznanie duše je obrazné, rovnako ako reč duše: *ostatné v duši obrazy hasnú* (Detvan, s. 27), *lebo čo duša v obrazoch vraví, / to nezná svet zabudnutia* (Marína, s. 242).

Veľmi dôležitým motívom v Sládkovičovej poézii je motív svetla, ktorý je vzhľadom na svoju významnú úlohu aj často metaforizovaný. Svetelná metafo-